

ETELÄN PITKÄAIKAISVIERAAT SUOMESSA

HELMIKUU 2001

YHTEENVETORAPORTTI
JAANA-MIRJAM MUSTAVUORI

KEPA

KEHITYSYHTEISTYÖN PALVELUKESKUS ry.

*“Mikkelin yllä paistaa sama
kuu kuin kuin Nairobissakin.”*

ETELÄN PITKÄAIKAISVIERAAT SUOMESSA
Helmikuu 2001
Kegan raporttisarja 45

ISBN 951-8925-67-4
ISSN 1236-4797

Ulkoasu: Ilmari Haapanen

*Kegan toimintaa tuetaan julkisin varoin ulkoasiainministeriön
kehitysyhteistyösaston kansalaisjärjestömäärärahoista.*

KEPA

KEHITYSYHTEISTYÖN PALVELUKESKUS
SERVICECENTRALEN FÖR UTVECKLINGSSAMARBETE
SERVICE CENTRE FOR DEVELOPMENT COOPERATION

ADDRESS: Sörnäisten rantatie 25 FIN-00500 Helsinki

PHONE: +358 9 584 233 **FAX:** +358 9 584 23 200

INTERNET: www.kepa.fi **eMAIL:** kepa@kepa.fi

JOHDANTO

Kehitysyhteistyön palvelukeskus haluaa kehittää kehitysvaihto-ohjelmaansa ja kannustaa suomalaisia järjestöjä kutsumaan etelän pitkäaikaisvieraita Suomeen ottamaan osaa Kepan ja suomalaisten järjestöjen arkeen. Tämä yhteenvetoraportti on osa tätä prosessia.

Kepa pyörittää tällä hetkellä Etelän vapaaehtoisohjelmaa (ent. Nuorten kehitysvaihto) yhdessä neljän muun järjestön kanssa (KVT, Maailmanvaihto, Tinku ja Allinanssi) ja on tehnyt kolmen vuoden sopimuksen intialaisen Lokayan-järjestön kanssa aktivistivaihto-ohjelmasta (1998-2000). Tähän mennessä Intiasta on ollut Suomessa kolme vaihto-ohjelmaan osallistujaa (6 vkoa/3 kk). Lisäksi Kepassa on työskennellyt kaksi nigerialaista aktivistia (ERA:sta ja Mosopista) Nigeria-kampanjan puitteissa vuosina 1997-1998 (1 kk/3 kk). Kepan kokemukset ovat olleet pääosin hyvin positiivisia, vastoinkäymisestä huolimatta. Myös monilla Kepan jäsenjärjestöillä on kokemusta etelän pitkäaikaisvieraista/vapaaehtoistyöntekijöistä. (Tässä yhteydessä vierailulla tarkoitetaan yli kuukauden ja enintään vuoden mittaista Suomen vierailua.) Tämä paperi on yhteenveto tähän asti kertyneistä yhteisistä kokemuksista ja ajatuksista.

Yhteenvetoraporttia varten on haastateltu Päivi Ahosta/Kepa, Sanna Ruunakkoa ja Tupuna Mäntysaarta/Maailmanvaihto - ICYE, Helena Haavistoa/Suomen Lähetysseura ja Tarja Väisästä/Kansainvälinen vapaaehtoistyö - KVT (joulukuu 1999). Heiltä olen saanut myös vaihto-ohjelmia ja pitkäaikaisvierailuja koskevaa kirjallista aineistoa. Lisäksi käytössä on ollut Kepan omien pitkäaikaisvieraiden ja heidän isäntiensä/työpariensä raportit, Nigeria-kampanjan evaluaatio ja yhteenvedontekijän omat kokemukset etelän vieraiden emännöimisestä mm. kehitysvaihto-ohjelmien ja Ympäristö ja kehityksen toiminnan puitteissa vuosina 1985- 1996. Käytössäni on ollut myös Hanna Laitisen Kepassa vuonna 1996 laatima paperi "Etelän kehitysyhteistyöntekijöitä Suomeen?" sekä hänen samana vuonna laatimansa kansalaisjärjestöselvitys Kepan kumppanuusohjelman kehittämistä varten.

VIERAILUJEN TAVOITTEET

Etelän pitkäaikaisvieraiden kutsumisella Suomeen on ollut useita tavoitteita. On haluttu itse saada uusia näkökulmia omaan työhön, arkeen ja suomalaiseen yhteiskuntaan ja nähdä asioita toisin. On myös haluttu saada omakohtaista ymmärrystä siitä, millaisten tilanteiden eteen Kepan ja sen jäsenjärjestöjen yhteistyökumppanit ovat vuosien ajan joutuneet, kun ulkomaalainen kehitysyhteistyöntekijä, hankeraportin laatija tms. on tullut heidän kyläänsä. Yksi tavoite on ollut kääntää vanhat asenteet ylösalaisin ja osoittaa, että Suomen kehittämisessä tarvitaan ulkopuolista näkökulmaa siinä missä Etelänkin. Toisinaan vierailujen tavoitteena on ollut eri kulttuurien välisen kanssakäymisen, suvaitsevaisuuden ja kansainvälisyyden edistäminen ja oman yhteistyökumppanin tutustuttaminen suomalaiseen todellisuuteen. Joidenkin vaihto-ohjelmien ja pitkäaikaisvierailujen tavoitteena on tasa-arvoisen vuorovaikutuksen lisääminen ja pyrkimys demokratisoida etelän ja pohjoisen välisiä suhteita. Esimerkiksi Kepan ja Lokayanin aktivistivaihto-ohjelman kautta halutaan kehittää uudentyyppistä kansalaisyhteiskuntien välistä demokraattista vuorovaikutusta vastakohtana globalisaation nimellä kulkevalle vallan ja hyvinvoinnin keskittymiselle.

Tavoitteiden toteuttaminen on saanut monenlaisia muotoja. Etelän pitkäaikaisvieraat ovat tehneet tiedotustyötä, antaneet kansainvälisyyskasvatusta, osallistuneet kampanja- ja projektityöhön, tehneet vapaaehtoistyötä, osallistuneet ammatilliseen koulutukseen tai kouluttaneet suomalaisia. Tai he ovat muuten vaan tutustuneet suomalaiseen kansalaistoimintaan, kulttuuriin ja yhteiskuntaan ja luoneet uusia kontakteja. Osa vieraista on ollut oman alansa ammattilaisia ja osa taas nuoria kokemattomia vapaaehtoistyöntekijöitä.

VIERAILUJEN PITUUDESTA JA VAIHEISTA

Etelän pitkäaikaisvieraat ovat olleet Suomessa eri pituisia aikoja. Kaikki vierailut mahtuvat aikahaarukkaan 1-12 kuukautta. Kokemuksen mukaan kuukauden vierailu on usein lähes pelkkää turismia ja alle kolmen kuukauden vierailukin jää helposti aika pinnalliseksi kokemukseksi puolin ja toisin. Jos vastaanottavalla järjestöllä ei ole entuudestaan paljoa kokemus- ta pitkäaikaisista etelän vieraista, niin kannattaa kuitenkin aloittaa kokemuksen kartuttaminen 1-3 kuukauden pituisilla vierailuilla.

Jos kyse on yhteisestä työn tekemisestä, niin on otettava huomioon, ettei kukaan ehdi kovin lyhyessä ajassa päästä sisään suomalaisiin järjestökuviioihin, kehittää omia kontakteja tai perehtyä juuri mihinkään työtehtäviin. Ammattitaitokaan ei välttämättä auta, kun työympäristö on kovin erilainen. Joidenkin kokemusten mukaan vasta ensimmäisen puolen vuoden jälkeen yhteistyö etelän vieraan kanssa on alkanut olla todella hedelmällistä. Viimeistään tässä vaiheessa vieras pystyy yleensä toimimaan myös itsenäisesti.

Suomalaiseen kulttuuriin, yhteiskuntaan, ilmastoon ja suomalaisiin tottuminen vie oman aikansa. Orientoitumiseen menee helposti kuukauden päivät. Etelän vieraalla saattaa mennä ensimmäiset kaksi kuukautta alkuinnostuksen vallassa. Vasta sitten alkaa arki. Vieraan ja vastaanottajien molemminpuolisen kulttuurishokin sulatteleminen saattaa todellisuudessa olla hyvinkin hidasta.

Orientaatiovaiheen pituus on viisasta suhteuttaa vierailun kokonaisuuteen. Monissa tapauksissa vaikuttaa siltä, että orientaatiovaihe (valmennus, tutustuminen, sopeutuminen) on ollut vieraan näkökulmasta liian lyhyt tai pinnallinen. Siitä on sitten aiheutunut ongelmia jatkossa. Kuukauden orientaatiojakso ja perusteellinen valmennus on viisasta järjestää aina, kun on kyse usean kuukauden mittaisesta vierailusta. Orientaatiovaihetta seuraa usein vähintään kuukauden mittainen työvaihe ja työvaihetta tiedotusvaihe. Toisinaan vieraan varsinainen työkin Suomessa on ollut tiedotustyötä.

Tiedotusvaihe, jolloin vieras kiertää kertomassa mm. omista Suomen kokemuksistaan, saattaa olla viisasta sijoittaa pitkän vierailun loppupäähän (esimerkiksi viimeinen kuukausi Suomessa), jotta vieras on ehtinyt kokea jotain Suomessa, muodostaa oman käsityksensä asioista ja myös sulatella kokemaansa. Vieraasta riippuen jonkinlainen tiedotuskoulutus saattaa myös olla tarpeen ennen varsinaisen tiedotustyövaiheen aloittamista. Jos etelän vieras tulee tekemään pelkkää tiedotustyötä, on tiedotuskoulutus syytä yhdistää orientaatiojaksoon.

VIERAAN TYÖTEHTÄVÄT/TOIMENKUVA

Etelän pitkäaikaisvieraiden toimenkuvat ovat vaihdelleet suuresti. Osa on ollut oman alansa ammattilaisia (taide- ja kulttuuriala mukaan luettuna), osa taas on tehnyt vapaaehtoistyötä (kirpputorit, sosiaalialan työ, vammaisten perhekodit yms.) ja osa on lähinnä kierrellyt kertomassa omasta elämästään ja työstään suomalaisille (kansalaisjärjestöt, koulut ja opistot, päiväkodit, työpaikat, yliopistot ja tutkimuslaitokset, erilaiset kokoukset ja tapahtumat jne.).

Ongelmallisia tilanteita on syntynyt silloin, kun työtehtävistä ja toimenkuvasta ei ole sovittu ja neuvoteltu yhdessä etukäteen riittävän yksityiskohtaisesti. Etelän vieraan statuksen on oltava selvä kaikille osapuolille vierailun alkaessa eli onko hän pelkkä kutsuvieras vai harjoittelija, vapaaehtoistyöntekijä, työntekijä tms. Myös silloin on syntynyt turhauttavia tyhjäkäyntitilanteita, kun vieraan läsnäololle ja työpanokselle ei itse asiassa ole ollut olemassa todellista tarvetta. Kaikki on yleensä sujunut hyvin silloin, kun pitkäaikaisvieraan toimenkuva on yhdessä etukäteen hyvin suunniteltu ja se liittyy johonkin jo meneillään olevaan eteläpohjoinen-prosessiin (kampanja- tai kehitysyhteistyö, julkaisuhanke tai muu yhteinen hanke), jonka etelän pitkäaikaisvieras kokee omakseen.

Yksi tärkeä asia on vieraan realistinen viikko-ohjelma ja työaikataulu. Etelän vieraalle on varattava riittävästi aikaa vapaa-ajan viettoon ja itsekseen olemiseen. Viiden päivän työviikossa ja kahdeksan tunnin työpäivässä on puolensa, jos halutaan välttyä uupumukselta. Suomalaisilla järjestöillä on kosolti kokemusta ylimitoitetuista aikatauluista ja kiivastahtisista vierailuohjelmista, jolloin sekä vieras

että isännät ja emännät alkavat vähitellen väsähtää.

Kun suunnitellaan etelän pitkäaikaisvieraan kutsumista omaan järjestöön, on hyvä miettiä tarkkaan, mitä hänen odotetaan tekevän, mihin laajempiin tavoitteisiin hänen työnsä liittyy ja mitä konkreettisia tavoitteita hänen työllään on. Kokemuksen mukaan on myös hyvä miettiä etukäteen, millaisia toivomuksia vastaanottavalla järjestöllä on vieraan suhteen (kielitaito, koulutus, ammattitaito, sukupuoli, kansainvälinen kokemus yms.). On myös hyvä pohtia sitä, mitä vastaanottava järjestö olettaa oppivansa vieraalta ja mitä vieraan oletetaan itse oppivan Suomen vierailunsa aikana.

Pitkäaikaisvierailusta mahdollisesti seuraavan jatkuvuuden näkökulma on hyvä pitää mielessä vieraan toimenkuvaa suunniteltaessa (kampanjan jatkuminen, kumppanuuden kehittyminen, yhteistyösuhteen vahvistuminen yms.), niin ettei pitkäaikaisvierailu jää vain molemminpuoliseksi irralliseksi kertakokemukseksi. Näin näyttää nimittäin helposti käyvän. Tässäkin suhteessa hyvin suunniteltu on puoliksi tehty. Jos vierailu ja vieraan työtehtävät suunnitellaan yhdessä osaksi laajempaa yhteistyökuviota, vierailu saattaa kantaa runsaammin hedelmää ja poikia paljon konkreettista ja kauaskantoista yhteistyösuhteeseen. Tietysti myös ystävyysuhteiden syntyminen ja vahvistuminen on tärkeää.

Toisinaan voi olla viisaampaa hakea jollekin hyväksi havaitulle etelän aktivistille tms. juuri hänen toiveitaan vastaava vastaanottaja ja laatia mittatilausvierailuohjelma kuin etsiä omalle järjestölle parhaiten sopiva vieras. Näin painopiste on enemmän Etelän kuin Pohjoisen tarpeissa.

Kokemuksen mukaan on parasta, jos etelän pitkäaikaisvieraalla on vain yksi työpaikka. Näin hän pääsee syvemmälle pienen ryhmän kanssa. Muuten hän vaan tapaa pinnallisesti lukemattomia ihmisiä eri paikoissa.

RESURSSIT

Kokemuksen mukaan etelän pitkäaikaisvieraan isännöiminen/emännöiminen vie hyvin paljon aikaa ja vierailun ehdoista ja tapauksesta riippuen enemmän tai vähemmän rahaa sekä sitoo huomattavan paljon henkilöresursseja. Ongelmia on syntynyt, kun tätä ei ole osattu ottaa riittävän realistisesti huomioon vierailukutsua esitettäessä ja pitkää vierailua suunniteltaessa.

Rahaa tarvitaan kansainvälisiin ja kotimaisiin matkoihin, valmennukseen, elinkustannuskorvaukseen (stipendi, avustus, taskuraha, päiväraha tms.) tai palkkaan, vakuutukseen (tapaturma-, sairaus- ja vastuuvakuutus), talvivaatteisiin, asumiseen (ellei ilmainen perhemajoitus) ja yleensä aina ilmaantuviin odottamattomiin yllätyskuluihin (”vararahasto”). Vieraiden puhelin- ja internetlaskut ovat joskus aiheuttaneet ikäviä yllätyksiä, kun pelisäännöistä ei ole sovittu etukäteen riittävän selvästi. Joskus maksetaan ruoka- ja majoituskorvausta sille suomalaiselle ihmiselle/yhteisölle/perheelle, joka pitää huolta vieraasta hänen Suomessa olonsa aikana.

Etelän vieraat tulevat aina paljon perhekeskeisemmästä, sosiaalisemmasta ja yhteisöllisemmästä kulttuurista kuin Suomessa on totuttu ja se aiheuttaa ajan oloon lähes aina enemmän tai vähemmän sopeutumisvaikeuksia sekä vieraille että hänen suomalaisille isännilleen ja emännilleen. Keskusteluun ja asioiden selvittämiseen on varattava riittävästi aikaa kaikissa vierailun vaiheissa.

Vieraan on tärkeää saada kokea voivansa vaikuttaa omaa arkeensa ja työhönsä/ vierailuohjelmaan vierailun aikana. Aikaa tarvitaan runsaasti niin etelän pitkäaikaisvieraan valmentamiseen ja perehdyttämiseen kuin työparina, oppaana ja tukihenkilönä toimimiseen, mitä erilaisempiin kysymyksiin vastaamiseen, eteen tulevien yksityis- ja työongelmien ratkaisemiseen ja seuran pitämiseen. Kokemuksen mukaan kaikki etelästä tulevat pitkäaikaisvieraat eivät välttämättä osaa olla yksin, koska heillä ei ole siitä mitään kokemusta. Monet kaipaavat kovasti perhettään. Toiset taas viihtyvät hyvin yksikseenkin.

Kokemuksen mukaan vieraan henkiseen ja käytännölliseen tukemiseen liittyviä tehtäviä on viisasta jakaa useamman suomalaisen kesken. Oma vakiotutor/mentor on kuitenkin jokaisen pitkäaikaisvieraan perusoikeus ja vierailun onnistumisen perusedellytys. Aikabudjettia laadittaessa on hyvä pitää mielessä, että myös suomalaisilla isännillä ja emännillä on omat työtehtävänsä, perheensä, ihmissuhteensa ja harrastuksensa. Suomalaisilla järjestöillä on lukuisia surullisia ja uuvuttavia kokemuksia siitä, ettei pitkäaikaisvieraan vaatimaa aikaa ja henkilöresursseja ole osattu ottaa etukäteen kunnolla huomioon.

Joissakin tapauksissa suomalaiset isännät ja emännät ovat organisoineet tukiryhmän hoitamaan osaa edellä mainituista aikaa vievistä mutta mielenkiintoisista tehtävistä. Vastaanottajayhteisön omat kokemukset pitkäaikaisesta vierailusta etelässä ja juuri po. vieraan kotimaasta ovat ensiarvoisen tärkeitä tekijöitä, jotta on mahdollista ymmärtää minkälaisesta kulttuurista ja oloista vieras tulee. Myös Suomessa asuvia ulkomaalaisia on mukana tällaisissa tukiryhmissä. Jos löytyy joku vieraan omaa äidinkieltä (joka ei useinkaan ole englanti) taitava jäsen pitkäaikaisvieraan tukiryhmään, niin aina parempi. Siitä on paljon apua kotikävän iskiessä vieraaseen.

VIERAILUN VALMISTELU JA KÄYTÄNNÖN JÄRJESTELYT

Usean kuukauden mittaisen vierailun valmistelu on kokemuksen mukaan hyvä aloittaa 6-12 kuukautta ennen aiottua vierailua. Viisumihakemuksen käsittelyyn menevä aika vaihtelee maasta riippuen noin kahden ja kuuden kuukauden välillä. Vieras hakee Suomen viisumia omassa maassaan sijaitsevasta Suomen lähetystöstä. Hänelle täytyy lähettää sitä ennen virallinen kutsukirje, jossa vastaanottaja sitoutuu huolehtimaan vieraan ylläpidosta aiheutuvista kustannuksista (takuusumma). Jos vieras tulee tekemään vapaaehtoistyötä ja hänelle maksetaan vain pientä taskurahaa, päivärahaa, avustusta tai muuta vastaavaa (esim. 500-1000 mk/kk), hän ei tarvitse työlupaa eikä verokorttia ja voi oleskella Suomessa tavallisella viisumilla. Turistiviisumien voimassaoloaika ja uusimiskäytännöt ovat maakohtaisia kysymyksiä.

(Jos vieras tulee tekemään tavallista palkkatyötä normaalia rahallista vastinetta/palkkaa vastaan, hän tarvitsee työluvan ja verokortin. Silloin kannattaa soittaa ulkomaalais- ja verovirastoon hyvissä ajoin etukäteen ja selvittää työlupa-viisumi/oleskelulupa-verotus- yms. viralliset asiat juuri po. vieraan osalta.)

Vaihtoa ammatikseen hoitavien järjestöjen kokemuksen mukaan etelän pitkäaikaisten vieraiden kanssa kannattaa tehdä ennen vierailun alkamista kirjallinen sopimus etelän vieraan ja vastaanottajatahon oikeuksista ja velvollisuuksista. Myös vierailun ideologisista tavoitteista kannattaa laittaa maininta sopimukseen. Sopimukseen kannattaa myös kirjata, mikä on vieraan status ja mitä esimerkiksi vapaaehtoistyöllä tarkoitetaan tässä yhteydessä. Usein on myös viisasta sopia etukäteen, että vieras todella sitoutuu palaamaan takaisin kotimaahansa. (On tapauksia, joissa pitkäaikaisten vierailujen jälkeen lähtöhaluja ei enää olekaan ollut.)

Suomessa olevien etelän pitkäaikaisivieraiden asuminen on hoidettu monella eri tavalla. Kepalla on ollut käytössään Helsingissä sijaitseva vuokra-asunto tätä tarkoitusta varten. Joillakin muillakin järjestöillä on omat “vierashuoneensa”. Jotkut vieraat ovat asuneet perhemajoituksessa tai jossain suomalaisessa yhteisössä. Joillekin vieraille on vuokrattu oma asunto. Toiset ovat asuneet opiskelija-asuntolassa tms.

Etelän vieraat ovat usein uskonnollisempia kuin suomalaiset keskimäärin. Heidän uskonnolliset tarpeensa tulee ottaa huomioon pitkäaikaista vierailua suunniteltaessa. He haluavat ehkä käydä kirkossa joka sunnuntai. Ainakin Helsingistä löytyy myös moskeija ja synagoga.

VIERAAN VALMENNUS, EVALUAATIO JA SEURANTA

Valmennuskurssi/leiri on hyvä idea vieraan saavuttua Suomeen. Samoin on viisasta tehdä väli- ja loppuarvioinnit yhdessä vieraan kanssa. Jos Kepa tai useammat eri järjestöt kutsuvat etelästä vieraita yhtäaikaan, kannattaa tehdä kaikki tämä yhdessä koko vierasryhmän kanssa. Useampien etelän vieraiden yhtäaikainen kutsuminen voi olla hyvinkin hedelmällistä.

Jos halutaan, että etelän vieras elää mahdollisimman omaehtoisesti ja “maassa maan tavalla”, niin orientoitumis- ja tutustumisvaiheeseen kannattaa todella satsata. Tämä jakso voi hyvin olla kuukaudenkin mittainen, jos kyseessä on monen kuukauden pituinen vierailu. Etelän pitkäaikaisivieraan perehdyttäminen suomalaiseseen kulttuuriin, yhteiskuntaan ja elämäntapaan työkalulta nyt puhumattakaan on todella tärkeää vierailun molemminpuolisen onnistumisen kannalta.

Vieraan on tärkeää saada rauhassa tutustua uuteen työpaikkaan ja sen sosiaaliseen verkostoon. Työpaikan sosiaaliselle kanssakäymiselle ja yhdessä viihtymiselle ei ehkä panna Suomessa yhtä paljon painoa kuin etelässä. Suomessa ollaan myös täsmällisempiä, byrokraattisempia, suorituskeskeisempiä ja järjestelmällisempiä moneen etelän kulttuuriin verrattuna. Suomessa aikatauluja yleensä noudatetaan ja järjestötyöntekijät tekevät täällä itse asioita, joita etelässä hoitavat siivoojat,

palvelijat, apulaiset yms.

Valmennus voisi koostua esimerkiksi neljästä eri osasta (tämä malli on käytössä tanskalaisella MS-järjestöllä, joka vastaanottaa säännöllisesti pitkäaikaisia vieraita etelästä). Ensimmäisessä vaiheessa etelän pitkäaikaisvieraat saisivat tietoa Suomesta ja suomalaisesta yhteiskunnasta kirjallisesti ennen lähtöään Suomeen. Jos on mahdollista järjestää pieni orientointikurssi vieraan kotimaassa, niin aina parempi. Toisessa vaiheessa eli Suomeen tultaessa olisi kahden viikon pituinen valmennuskurssi, jossa paneudutaan suomalaiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan, vastaanottajajärjestön toimintaan, vieraaseen kohdistuviin odotuksiin yms. Toisella viikolla paikalla olisivat myös pitkäaikaisvieraiden suomalaiset työparit/tukihenkilöt. Kolmannessa vaiheessa vuorossa olisi paikallinen valmennus: tutustuminen työpaikkaan, asuinkuntaan jne. (Tässä vaiheessa on syytä kiinnittää huomiota hyvinkin jokapäiväisiin Suomessa selviämisen taitoihin). Neljanteen vaiheeseen kuuluisivat täydentävät kurssit ja väliarvioinnit (tässä yhteydessä mahdollisesti etelän vieraan tiedotustaitojen kartuttamista) sekä loppuarviointi.

Maailmanvaihto - ICYE:n mukaan seuranta kannattaa jatkaa vielä pitkäaikaisen vieraan palattua kotimaahansa, sillä vieraan oma kokemus näyttää erilaiselta Suomessa ja kotona. On myös tärkeää, ettei pitkäaikainen Suomen vieras jää kokemuksiensa kanssa heitteille. Usean kuukauden mittainen Suomessa oleskelu saattaa olla vieraille täysin mullistava kokemus, varsinkin jos hänellä ei ole aiempaa kokemusta länsimaisesta kulttuurista. Joillakin etelän nuorilla on ollut huomattavia sopeutumisvaikeuksia kotimaassaan vuoden poissaolon jälkeen.

Monilta ikäviltä kokemuksilta vältytään puolin ja toisin, jos vieras saa vierailunsa alkuvaiheessa tietoa siitä, miten Suomessa ihan konkreettisesti eletään. Monien työkehen etelän vieraiden kanssa työtä tekevien mukaan vieraita kannattaa opastaa aluksi kaikessa arjen sujumisen kannalta välttämättömissä kysymyksissä alkaen vessan, suihkun, lämpöpatterien, hellan ja muiden kodinkoneiden käyttämisestä, matkalippujen leimaamisesta yms. Levottomista oloista tuleville on syytä kertoa, että Suomessa ei tarvitse pelätä poliisia.

Vieraille kannattaa tehdä heti orientaation alussa selväksi, mitä eläminen Suomessa maksaa, kuka mitäkin maksaa hänen ylläpidostaan ja mitä hänen oletetaan maksavan itse saamistaan taskurahoista. Vieraan on hyvä pystyä suhteuttamaan saamansa taskuraha/avustus/stipendi suomalaiseen hintatasoon. Etelän vieraat saattavat olettaa vaurastuvansa vierailunsa aikana, saavansa taloudellista tukea tulijaislahjojen ostamiseen yms. Jotkut vieraat ovat ihmetelleet suomalaisen työparinsa palkkaa ja verranneet sitä omaan taskurahaansa. Tästä on aiheutunut pahaa mieltä. Etelän vieraat saattavat myös luulla suomalaisten järjestöjen ja isäntien ja emäntien olevan järjestään hyvin varakkaita. Suomalainen ruoka ja kaupassa käyminen aiheuttavat usein ongelmia etelän vieraille, varsinkin sellaisille, joilla on oma erityisruokavalionsa. Vieraiden perehdyttäminen suomenkielisiin pakkausmerkintöihin ja heidän opastamisensa päivittäistavaraostoksilla vierailun alkuvaiheessa on tärkeää, niin että he voivat alkaa hoitaa omat hankintansa itsenäisesti mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Suomen syksyn, talven ja kevään ilmasto saattaa olla vaikea asia etelän vieraille.

Talvimasennus ei ole lainkaan harvinainen ilmiö. Missään etelässä valoa ei ole niin vähän tarjolla kuin Suomessa talvella. Kokemuksen mukaan vieraita kannattaa opastaa pukeutumaan oikein ja neuvoa aluksi kädestä pitäen monessa muusakin talveen ja kylmyyteen liittyvässä asiassa.

REKRYTOINTI

Etelän pitkäaikaisvieraan kutsumisen tavoitteet, hänelle kaavailut työtehtävät ja suunniteltu toimenkuva ratkaisevat rekrytointipohjan. Etelän vieraan koulutus, kielitaito, ikä ja sukupuoli, työ- ja muu elämäkokemus, ammatilliset valmiudet, yhteiskunnallinen asema, kansainvälinen kokemus tai sen puuttuminen, perhetausta ja asuinpaikka (maaseutu/kaupunki/suurkaupunki) vaikuttavat ratkaisevasti vierailuun. Erityisen tärkeää on vieraan henkilökohtaisten ominaisuuksien soveltuvuus pitkäaikaiseen poissaoloon tutuista kotioloista; hänen avoimuutensa, joustavuutensa, oma-aloitteisuutensa, sosiaaliset taitonsa yms.

Etelän pitkäaikaisvieraan on oltava aidosti kiinnostunut vieraista kulttuureista ja erilaisista elintavoista. Muuten pitkäaikainen Suomen vierailu saattaa muuttua hyvin piinalliseksi kokemukseksi puolin ja toisin. On myös hyvä pitää mielessä, että etelän pitkäaikaisten vapaaehtoistyöntekijöiden vierailumotiivit voivat olla hyvin moninaisia. Kokemuksen mukaan on myös syytä selvittää pitkäaikaisvieraan terveydentila (tuore lääkärintodistus) ennen kuin hänet valitaan vaihto-ohjelmaan/pitkäaikaisvieraaksi.

Vastaanottavan järjestön on hyvä tietää, kuka hoitaa rekrytoinnin ja miten se hoidetaan etelän päässä, jos suomalainen järjestö ei hoida asiaa itse. Suomalaisen järjestön on voitava luottaa etelän pitkäaikaisvieraasta etukäteen saamiinsa tietoihin. Suuremmilta ongelmilta saatetaan välttyä, kun vieraiden rekrytoinnissa ja kutumisessa toimitaan yhteistyössä Kepan tai vastaanottavan suomalaisen järjestön entuudestaan tuntemien etelän yhteistyökumppaneiden kanssa.

KEPAN JA VASTAANOTTAVAN JÄRJESTÖN TYÖNJAKO

Jos halutaan kehittää Kepan omaa vaihto-ohjelmaa ja kannustaa Kepan jäsenjärjestöjä ja muita kehityskysymyksistä kiinnostuneita järjestöjä kutumaan pitkäaikaisvieraita etelästä Suomeen, niin Kepan ja vastaanottavien järjestöjen työnjakoa ja resursseja kannattaa miettiä. Kaikki riippuu siitä, kuinka keskitettyä ja suppeaa/laajaa vaihto-ohjelmaa Kepa haluaa kehittää. Pienemmät jäsenjärjestöt eivät välttämättä halukkuudestaan huolimatta pysty lainkaan resurssimaan etelän pitkäaikaisvierailuja ilman Kepan tukea. Tämä käy ilmi Hanna Laitisen vuonna 1996 järjestöiltä saamista vastauksista. Tietyn vaihto-ohjelmiin ja pitkäaikaisten vieraiden vastaanottamiseen liittyvän tietotaidon keskittäminen Kepaan voisi olla hyvä idea. Yhteistyö esimerkiksi omaa vaihto-ohjelmaa pyörittävän Maailmanvaihto - ICYE:n kanssa (valmennusleirit yms.) saattaisi olla hedelmällistä.

Anni Koskela ja Hanna Laitinen esittävät vuonna 1996 tehdyssä "Etelän

kehitysyhteistyöntekijöitä Suomeen?” -paperissa, että Kepa hoitaisi etelän pitkäaikaisvieraan matkat, elinkustannuskorvauksen, käytännön viisumi-, työlupa-, verotus- yms. viralliset järjestelyt ja mahdollisesti rekrytoinnin ja tiedotuksen koordinoinnin. Väli- ja loppuarvioinnin ja yleisorientaation/valmennuksen Kepa hoitaisi yhdessä vastaanottavan järjestön kanssa.

Vastaanottava järjestö hoitaisi em. paperin mukaan etelän vieraan ylläpidon ja asumisen, mahdolliset työmatkat ja työn vaatimat materiaalikulut, käytännön asiat -orientaation ja nimeäisi tukihenkilön/työparin etelän vieraille. Henkisen tuen järjestäminen olisi myös vastaanottavan järjestön vastuulla. Myös Kepassa olisi oma tukihenkilö etelän pitkäaikaisvieraita varten. Tärkeintä vierailujen sujumisen kannalta on selkeä työnjako.

Edellä esitetty on vain yksi mahdollinen malli. Jonkun on joka tapauksessa hoidettava kaikki edellä mainitut asiat ja katettava niistä aiheutuvat kustannukset ennen kuin pitkäaikaisvierailu- ja voidaan toteuttaa. Joissakin tapauksissa etelän vieraat ovat itse maksaneet matkansa Suomeen ja takaisin kotimaahan sekä Suomessa tekemänsä lomamatkat.

JÄRJESTÖN OMAT VASTAANOTTOVALMIUDET

Etelän pitkäaikaisvieraiden vastaanottaminen on hyvin antoisaa ja vaativaa puuhaa. Pitkäaikaisia vieraita kutsuvan järjestön on hyvä miettiä perusteellisesti, mitä heillä on tarjota vieraille ja mitä vieralla on tarjota heille. Realistiset odotukset, tarjolla oleva mielekäs työ ja vieraan henkinen tukeminen ovat onnistuneen pitkäaikaisen vierailun keskeisiä ainesosia.

VIERAIDEN KOKEMUKSISTA

Monet etelän pitkäaikaisvieraat ovat etukäteen pelänneet eniten Suomen ilmastoa ja ruokaa. Suomalainen yhteiskuntajärjestelmä, hyvinvointivaltio, koululaitos, vapaat ja vakiintuneet olot, suomalainen mentaliteetti, ihmisten yksinäisyys ja vieraantuneisuus, miesten ja naisten välinen tasa-arvo ja naisten asema hämmästyttävät yleensä eniten etelän pitkäaikaisia vieraita. Vieraiden on usein ollut vaikea ymmärtää, ettei raha kasva Suomessakaan puussa. Vauraus on saanut toisinaan aikaan “tavarasokeutta” ja väärinkäsityksiä. Osa vieraista on luullut rikkautensa Suomen vierailunsa aikana. Toiset taas ovat järkyttyneet länsimaisen elämäntavan ja kulttuurin kaupallisuudesta ja rahakeskeisyydestä ynnä kaikenlaisista “turhuuden markkinoista”. Joillakin pitkäaikaisvierailuilla on ollut rasistisia

kokemuksia.

LOPUKSI

Hanna Laitisen vuonna 1996 Kepan kumppanuusohjelman kehittämistä varten tekemän kansalaisjärjestöselvityksen yksi osio käsitteli ”käänteistä henkilöapua”. Järjestöiltä kysyttiin, mitä mieltä he ovat ajatuksesta tuoda kehitysyhteistyöntekijöitä kehitysmaista Suomeen. Yli 50 järjestöä piti ideaa kehittämisen arvoisena ja vain 15 torjui sen kokonaan. Kysely lähetettiin Kepan jäsenjärjestöille, KYO:n hanketukea vuonna 1995 ja 1996 saaneille järjestöille ja kehitysmaakaupoille.

Edellä mainitun selvityksen mukaan osalla järjestöistä oli kokemuksia harjoittelijoista Suomessa, eivätkä kaikki niistä olleet yksinomaan rohkaisevia. Monet järjestöt katsoivat kuitenkin, että ne voisivat hyödyntää ulkomaista kehitysyhteistyöntekijää järjestönsä tiedotus- ja koulutustehtävissä ja asennemuokkauksessa. Erityisen innostuneita tämänkaltaisesta toiminnasta olivat ne järjestöt, joiden muuta toimintaa kehitysyhteistyö täydentää, eli erilaiset nuorisjärjestöt, oppilaitokset, opiskelijajärjestöt jne.

Kepan oma järjestökenttä on hyvin heterogeeninen. Se on hyvä pitää mielessä Kepan vaihto-ohjelmaa ja etelän pitkäaikaisvieraiden vastaanottoa kehitettäessä. Järjestöillä on myös keskenään hyvin erilaiset vieraiden vastaanottovalmiudet ja taloudelliset ja henkilöresurssit. Osa Kepan jäsenjärjestöistä on ammattimaisia kehitysyhteisöjärjestöjä, osa sivutoimisesti kehitysyhteistyötä tekeviä järjestöjä, osa vapaaehtoisuuteen perustuvia kehitysmaajärjestöjä ja osa järjestöjä, jotka eivät tee lainkaan kehitysyhteistyötä (esim. tiedotukseen ja kansainvälisyys- kasvatukseen keskittyvät järjestöt).

Kepan ja intialaisen Lokayan-järjestön vaihto-ohjelmassa on etelän ja pohjoisen välistä molemminpuolista ja tasa-arvoista vuorovaikutusta haluttu edistää vaihto-ohjelman lisäksi myös ns. dialogiprosessin avulla. Aktivistivaihdon lisäksi sopimuskumppanit järjestävät sarjan seminaareja ja epävirallisia tapaamisia sekä Suomessa että Intiassa vuoropuhelun syventämiseksi ja laajentamiseksi. Seminaareihin ja epävirallisiin tapaamisiin osallistuu ihmisiä sekä Suomesta että Intiasta. Vuoropuhelun tuloksista julkaistaan suomen, englannin ja hindin kielinen kirja. Tämän tyyppinen malli voisi ehkä sopia Kepan kehitteillä olevan vaihto-ohjelman osaksi pysyvämmin.

Yksi mietittävä asia on vieraiden rekrytointipohja. Haluavatko suomalaiset kutsua samoin ajattelevia ulkomaalaisia Suomeen vai kenties ihan erilaisen maailman kuvan omaavia ihmisiä? On helpompi tulla toimeen samanlaisella maailmanlukutavalla, ideologialla ja tietokoneella varustetun etelän pitkäaikaisvieraan kanssa kuin ihan erilaisen ihmisen kanssa. Samankaltaisten (länsimainen koulu- tus, samankaltainen maailmankatsomus jne.) kanssa seurustellessa on hyvä pitää mielessä, että vieraan kanssa seurusteleminen usein vahvistaa puolin ja toisin jo olemassaolevaa käsitystä maailmanmenosta.

Suomalaisten järjestöjen kokemukset etelän pitkäaikaisvieraista ovat olleet pääosin positiivisia. Pitkäaikaisvieraat ovat antaneet paljon uutta ajateltavaa, auttaneet merkittävästi tiedotustyössä ja opettaneet monia tärkeitä asioita omalta alaltaan ja omasta kulttuuristaan. Varsinkin pienemmillä paikkakunnilla etelän vieraat ovat olleet varsinaisia väriläisiä ja piristysruiskeita paikallisyhteisön elämässä.

Etelän pitkäaikaisvierailujen järjestämisessä on ollut hirveästi työtä, eikä ongelmilta ole voitu välttyä, mutta suurin osa vaihto/vierailutoiminnassa mukana olleista suomalaisista on katsonut oppineensa paljon uutta ja rikastuneensa kanssakäymisestä etelän vieraiden kanssa henkisesti. Myös etelän vieraat ovat olleet tyytyväisiä Suomessa saamiinsa kokemuksiin. Kaikkein vaikeimmat tilanteet vierailujen aikana ovat syntyneet vieraan tai isäntien/emäntien liian ruusuisista ja idealistisista unelmista. Arjen ja käytäntöjen sujuminen ja henkinen tuki ratkaisevat vierailun onnistumisen.

VINKKILISTA VIERAIDEN VASTAANOTTAJILLE

VINKKILISTA KEPAN JÄSENJÄRJESTÖILLE

JAANA-MIRJAM MUSTAVUORI, HELMIKUU 2000

Mitä vaaditaan?

Vastaanottajajärjestöltä vaaditaan ennen kaikkea kiinnostusta arjen jakamiseen toisesta kulttuurista tulevan kanssa. Useaksi kuukaudeksi tuleva vapaaehtoistyöntekijä ei ole kunniavieras vaan työyhteisön jäsen. Tarvitaan myös runsaasti aikaa, tukihenkilöitä, mielekästä työtä ja työpari. Rahaa tarvitaan vapaaehtoistyöntekijän matkoihin, ylläpitämiseen, asumiseen, valmennukseen, vakuutuksiin ja taskurahaan.

Toimenkuva?

Etelän vapaaehtoistyöntekijän kanssa on parasta sopia Suomessa tehtävistä töistä etukäteen riittävän yksityiskohtaisesti. Antoisinta on, jos työ liittyy johonkin meneillään olevaan yhteiseen hankkeeseen. On tärkeää, että vieraan työpanokselle on todellista kysyntää. Tyhjän panttina ei ole kiva olla.

Monet etelän pitkäaikaisvieraat ovat Suomessa ollessaan tehneet joko omaa ammattitaitoaan vastaavia töitä, toimineet harjoittelijoina tai tehneet työtä, johon ei vaadita mitään erityiskoulutusta. Etelän vieraista on iloa niin tiedotus- ja koulutustyössä kuin kansainvälisyys- ja suvaitsevaisuuskasvatuksessakin. Erilaisuus on rikkautta!

Käytännön kuviot?

Vierailun valmistelut on viisasta käynnistää hyvissä ajoin. Viisumihakemuksen käsittelyyn on varattava vähintään kaksi kuukautta. Viisumia haetaan vieraan kotimaan Suomen lähetystöstä.

Pitkäaikaisvieras tarvitsee lentolipun lisäksi oman kodin, ruokaa, tasku- ja matkarahaa Suomessa ollessaan ja tukea suomalaiseen arkeen ja kulttuuriin sopeutumisessa (valmennus). Monet vieraat ovat asuneet suomalaisessa perheessä tai

yhteisössä. Vastaanottajajärjestön on myös syytä vakuuttaa vieras (sairaus-, tapaturma- ja vastuuvakuutus).

Vieraan on tärkeä kokea voivansa vaikuttaa omaan arkeensa, työhönsä ja vierailuohjelmaansa. Mitä pidempi vierailu, sitä viisaampaa on tehdä hänen kanssaan etukäteen kirjallinen sopimus vieraan ja vastaanottajajärjestön oikeuksista ja velvollisuuksista.

Keitä?

Etelän vapaaehtoistyöntekijän kutsumisen tavoitteet, hänelle suunnitellut työtehtävät ja vastaanottavan järjestön kontaktit ja intressit ratkaisevat rekrytointipohjan. Tarvitaanko erityiskoulutusta, tiedotustaitoja, kielitaitoa tai tiettyä ammattitaitoa vai riittääkö pelkkä utelias mieli ja halu oppia uutta? Onko vieraan iällä tai sukupuolella merkitystä? Tarvitaanko aiempaa ulkomaankokemusta?

Etelän vieraan on oltava aidosti kiinnostunut vieraista kulttuureista ja erilaisista elämäntavoista. Avoimuus, joustavuus ja oma-aloitteisuus helpottavat sopeutumista vieraisiin oloihin.

Milloin?

Vierailun ajankohtaa suunniteltaessa täytyy ottaa huomioon sekä vieraan että vastaanottajajärjestön intressit. Etelän ihmiset pelkäävät usein pimeää ja kylmää Suomen talvea. Parin kuukauden mittaista vierailua ei kannata välttämättä sijoittaa keskelle talvea vaan loppukeväeseen, kesään tai alkusyksyyn. Toisaalta kaikissa järjestöissä ei ole tarjolla mielekästä tekemistä kesälomakauden aikana.

Miksi?

“Minulla on hyviä kokemuksia Suomesta, kaikki ovat olleet ystävällisiä ja olen tuntenut oloni kotoisaksi.”

“Ehkä tärkein asia, jonka opin oli ymmärrys, ettei ongelmilta voi vältyä kun etelän kumppanit tulevat tänne, mutta silti heitä kannattaa tuoda tustustumaan outoon pohjoiseen maahan.”

“Vierailuni aikana olen oppinut ymmärtämään suomalaista ja eurooppalaista yhteiskunnallista ja poliittista keskustelua.”

“Afrikkalainen vapaaehtoistyöntekijä tekee kovasti työtä. Hän kiinnittää hyvin paljon huomiota sosiaaliseen kanssakäymiseen ja käyttää paljon aikaa yhteydenpitoon eri puolilla maailmaa asuvien ystävien ja aktivistikumppanien kanssa. Hän haluaa myös aina tavata ihmisiä

henkilökohtaisesti. Minä olen paljon byrokraattisempi.”

“Äitini järjesti minut 19-vuotiaana avioliittoon vastoin tahtoani. Mies osoittautui sittemmin vapautta arvostavaksi henkilöksi. Päätin käyttää tilaisuutta hyväkseni ja lähteä Suomeen.”

“Olen tavannut Suomessa valtavan määrän ihmisiä, jotka ovat aina omille tekemisilleen hyvin omistautuneita. Täällä ihmisillä on myös aina tarkka suunnitelma ajastaan.”

“Luulin ensin, että en selviä talvesta hengissä.”

“Pidän siitä, että ihmiset saavat tehdä vapaasti, mitä haluavat. En silti haluaisi tehdä aina vaan töitä ja töitä tappavaa tahtia.”

“Tunteet, ihmissuhteet ja perhejuhlat ovat Suomessa kauppatavaraa.”

“Konneveteläiset aloittavat lähentymisen vaivihkaisella tuijotuksella, seuraavalla kerralla moikkaavat auton ikkunasta ja sitten päästään jo jutulle.”

“Teidän koulujärjestelmänne on kuin unelma! Ja naisten asema on ihanteellinen.”

“Mikkelin yllä paistaa sama kuu kuin kuin Nairobissakin.”

“Ensimmäinen kulttuurishokki kesti pari viikkoa ja liittyi lähinnä perhe-elämän eroihin. Suomalaisten elämäntyyli on vapaamielinen, lapset tekevät itsenäisesti mitä tahtovat ja aloittavat seurustelun nuorena.”

“Eurooppa on ollut erilainen kuin ajattelin. Etukäteen odotin, että avun saaminen ihmisiltä on vaikeaa. Pelkäsin, että rahattomuus olisi noussut esteeksi tekemisille, mutta ihmiset ovat olleet vieraanvaraisia.”

“Aluksi täkäläinen ruoka tuntui oudolta, mutta siihenkin olen tottunut. Esimerkiksi leipä maistui kyllä ensin kummalliselta.”

“Kuulin Suomessa ollessani ensimmäisen kerran maailmankuulusta intialaisesta naiskirjailijasta Arundhati Roysta ja hänen rakastetusta romaanistaan Joutavuuksien jumala - vaikka olen itse Intiasta kotoisin.”